

УДК 373.2
Х91

Х91 **Хрестоматія для читання.** Твори для дітей 5 року життя / уклад. А. А. Ємець, О. М. Коваленко, О. В. Шапка. — Х.: Вид. група «Основа», 2017. — 256 с.: іл.

ISBN 978-617-00-3021-4.

У хрестоматії наведено найкращі зразки дитячої літератури, спрямовані на забезпечення загального мовленнєвого розвитку дітей 5-го року життя і формування в них інтересу до художньої літератури.

Вихователі знайдуть у хрестоматії якісний матеріал для змістовних занять, батьки — можливість плідно спілкуватися з дитиною, малюки — корисну й цікаву розвагу.

Хрестоматію створено відповідно до чинних програм.

УДК 373.2

ХРЕСТОМАТІЯ ДЛЯ ЧИТАННЯ

Твори для дітей 5 року життя

Укладачі:

ЄМЕЦЬ Альона Анатоліївна,
КОВАЛЕНКО Ольга Миколаївна,
ШАПКА Ольга Вікторівна

Редактор: Юрченко Н. Ф.

Підп. до друку 10.04.2017. Формат 60×90/16. Папір офсет.

Гарн. Шкільна. Ум. друк. арк. 3,51. Зам. № 17-04/17-05.

ТОВ «Видавнича група “Основа”». 61001 м. Харків, вул. Плеханівська, 66.

Тел. (057) 717-99-30, e-mail: office@osnova.com.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5216 від 22.09.2016 р.

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК»

Свідоцтво ДК № 4926 від 25.06.2015 р.

м. Харків, вул. Киргизька, 19. Тел. +38(057)703-12-21
www.triada-pack.com, e-mail: sale@triada.kharkov.ua

ISBN 978-617-00-3021-4

© Ємець А. А., Коваленко О. М.,
Шапка О. В., укладання, 2017

© ТОВ «Видавнича група “Основа”», 2017

ЩО І ЯК ЧИТАТИ ДІТЯМ П'ЯТОГО РОКУ ЖИТТЯ

Дітей п'ятого року життя вирізняє надзвичайно висока пізнавальна активність, їх цікавить абсолютно все. Допитливість дітей знаходить вияв у численних «чому», «навіщо», «для чого», спонукає їх дошукуватися причин природних і суспільних явищ, робити певні узагальнення. На відміну від молодшого дошкільного віку, діти п'ятого року життя прагнуть пізнавати не тільки окремі предмети, явища, а й зв'язки між ними. Тому в літературі нерідко дітей цього віку називають «чомучками».

Середній дошкільний вік є важливим періодом у розвитку мовленнєвих навичок дітей. Завданням педагога є не лише подалше вдосконалення мовлення дитини, але й формування потреби в самостійній мовленнєвій діяльності, створення умов для того, щоб діти різноманітно й змістовно висловлювались у побуті, іграх, повторювали знайомі вірші, переказували казки й оповідання, брали участь у драматизації літературних творів. Реалізувати ці завдання допоможуть матеріали, вміщені в хрестоматії «Допитливим чомучкам».

Цікаві й доступні твори для дітей середнього дошкільного віку, на основі яких може бути організоване змістовне й цікаве спілкування дорослого з дитиною, представлені в третьому розділі хрестоматії «*Твори для дітей молодшого дошкільного віку (п'ятий рік життя)*».

На п'ятому році життя у зв'язку з розширенням літературного й життєвого досвіду дитини відбуваються зміни в розумінні й осмисленні твору. За словами К. Чуковського, починається нова стадія літературного розвитку, виникає значний інтерес до змісту твору, до розуміння його внутрішнього змісту. У дітей формується здатність глибше розуміти твір, усвідомлювати почуття, які

виникають під час слухання. Завдяки розвитку цієї здатності поглиблюється сприйняття дітьми художніх творів. Серед найбільш значущих особливостей сприйняття слід назвати такі:

- ⊗ здатність встановлювати причинні зв'язки в сюжеті;
- ⊗ загальне правильне оцінювання вчинків персонажів (однак, слід пам'ятати, що діти ще не спроможні пояснювати вчинки героїв на основі їх внутрішніх рис, давати моральну оцінку фактам);
- ⊗ інтерес до слова, прагнення неодноразово відтворювати його, обігрувати, осмислювати.

Сприйняття художньої форми в середньому дошкільному віці стає більш диференційованим порівняно з молодшим. Увага дітей стає більш стійкою. Це сприяє тому, що дошкільники вже здатні не просто слухати, а й вслуховуватися у звучання художнього слова. Їх уже можна навчити розрізняти на слух поезію і прозу, цілеспрямовано звертати увагу на деякі прийоми, які характеризують образну літературну мову (доречні епітети, порівняння). Поступово в дітей виховується чутливість до поетичного мовлення, формується чуття мови, культура слухання, необхідна для розвитку естетичного сприйняття.

Для розуміння змісту художнього твору важливе значення має словниковий запас дитини. Пояснення нових слів може передувати читанню (якщо без розуміння їх значення неможливе повноцінне сприйняття змісту), під час читання (якщо їх легко замінити синонімами), після читання (якщо вони принципово не впливають на загальне розуміння тексту). Наприклад, у казці «Кривенька качечка» до читання слід пояснити слова «кужілочка», «веретенце»; у казці «Котигорошко» під час читання поряд зі словом «скиба» слід використати синонім «борозна»; у казці «Летючий корабель» після читання можна пояснити словосполучення «військо у лаві».

Незрозумілі слова (застарілі, діалектизми тощо) під час читання можна випускати.

Одним з ефективних прийомів пояснення незрозумілих слів є показ наочності. Загальновідомо, що використання наочності сприяє формуванню в дітей зв'язків між тим, про що говориться у творі, й відбитими в ньому конкретними фактами дійсності. Разом з тим, на думку М. С. Карпинської, постійне підкріплення художнього слова наочними образами (реальними предметами й іграшками) може гальмувати виникнення в дітей уявлень на основі пам'яті, затримувати розвиток їх уяви. Це стосується передусім дітей середнього й старшого дошкільного віку.

На п'ятому році життя такі засоби наочності, як іграшка, предмет поступово замінюють малюнком, художньою ілюстрацією. Діти вчать уважно розглядати їх, виявляють інтерес до їх змісту. Під впливом дорослих увага дітей починає переключатися на засоби зображення, використані художником (колір, форма, розташування фігур, поза, міміка обличчя персонажа). Уміння бачити в ілюстраціях деталі допомагає дітям встановлювати зв'язок між прослуханим текстом і змістом зображеного.

Використовуючи ілюстрації, слід пам'ятати, що їх показ не повинен порушувати цілісності сприйняття тексту. Для цього слід дотримуватися таких правил:

- ☀ якщо книга поєднує кілька картинок з невеликими підписами, не пов'язаними один з одним, спочатку потрібно показати картинку, а потім читати текст;
- ☀ якщо художній твір написаний без поділу на частини, під час читання ілюстрації показувати не треба. У цьому випадку можна напередодні запропонувати дітям самостійно розглянути нову книгу з картинками, які викличуть інтерес до тексту, або показати картинку після читання;
- ☀ якщо книга розділена на невеликі розділи, ілюстрації слід розглядати після читання кожної частини;
- ☀ тільки під час читання книг пізнавального характеру картинку використовують у будь-який момент для наочного пояснення тексту.

Дітям середнього дошкільного віку читають твори різних жанрів, більш складні за змістом і художньою формою, порівняно з тими, які опрацьовувалися в попередній віковій групі.

ВІРШІ

Тематика поетичних творів, запропонованих у хрестоматії, різноманітна й охоплює всі сфери життя дитини: родина, дитсадок, природа. Тема Батьківщини є складною для маленької дитини, й тому розкривається через художні твори про родинні стосунки, любов до рідної природи, професії.

Коло читання дітей п'ятого року життя розширюється завдяки творам українських письменників-класиків (Леся Українка, Л. Глібов, М. Рильський, В. Сосюра та інші). Окремим блоком у хрестоматії подано вірші Т. Шевченка.

У середньому дошкільному віці для вивчення напам'ять використовують невеликі за обсягом твори (два чотиривірші) з простими епітетами й прозорими метафорами.

Організуючи роботу з розучування віршів, бажано дотримуватися таких правил:

Під час вступної бесіди необхідно викликати в дітей інтерес до змісту вірша.

Сформувати позитивну мотивацію, чітко визначивши, для чого вчити (щоб прочитати мамі й бабусі, для виступу на святі, перед малятами).

Вірш заучується не по рядках й строфах, а цілком, що забезпечує свідомість читання й правильне тренування пам'яті.

Під час хорового розучування потрібно стежити, щоб таке читання не призводило до монотонності. Колективні форми роботи слід обов'язково поєднувати з індивідуальним повторенням.

Для повного, міцного запам'ятовування віршів необхідно від 8 до 10 повторень, які слід розподілити протягом певного відрізка часу. При цьому бажано раціонально змінювати форму повторення.

Кращому запам'ятовуванню віршів сприяють такі прийоми:

- ✿ виконання ігрових дій з предметами під час читання;
- ✿ домовляння дітьми слів, які римуються;
- ✿ читання за ролями віршів, написаних у діалогічній формі;
- ✿ часткове відтворення тексту всією групою, якщо розповідь ведеться від імені колективу;
- ✿ драматизація.

Під час заучування віршів треба, щоб дитина не тільки міцно запам'ятала твір, а й навчилася читати його виразно. На формування виразності спрямовані такі прийоми: зразок виразного читання дорослого, приклад виразного читання дитини, оцінювання читання, підказування потрібної інтонації; пригадування подібного випадку з життя дитини, що оживляє пережиті почуття; характеристика персонажів, яка дозволяє правильно дібрати відповідні інтонації.

Загадки

У середньому дошкільному віці продовжується робота над загадками. У коло дитячого читання входять не лише літературні, а й народні загадки, доступні розумінню дошкільників.

Дітям п'ятого року життя пропонуються загадки про відомі предмети та явища, які ознайомлюють малюків з особливостями овочів, фруктів, ознаками свійських і диких тварин, навчають спостерігати за явищами природи (грим, вітер, мороз), розповіда-

ють про предмети побуту (чайник, холодильник, електролампочка, годинник).

Діти середнього дошкільного віку вчатья виділяти різноманітні ознаки предметів, властивості (форму, колір, розмір, матеріал, смак, запах, призначення тощо), порівнювати предмети між собою, визначати головні й другорядні ознаки предметів і явищ. Загадки допомагають розширити уявлення дитини про навколишній світ, показуючи їй знайомі предмети з незвичного боку або розкриваючи якісь нові аспекти дійсності. Саме тому треба пропонувати дітям різні загадки про один той самий предмет. Наприклад, у хрестоматії пропонуються народні загадки про моркву, де відгадка порівнюється в одній із дівкою, в іншій — із червоним носом.

Дітям цього віку зрозумілими є загадки з простими порівняннями й прозорими метафорами.

Методика роботи над загадками подібна до роботи в попередній віковій групі. Перш ніж пропонувати малюку загадку, доцільно провести підготовчу роботу: розглянути зображення предмета, звертаючи увагу на ті ознаки, які потім будуть відображені в тексті. Потім дорослий читає загадку, а малюки намагаються відгадати. Щоб викликати в дітей потребу в міркуванні, треба під час відгадування ставити перед ними конкретну мету: не лише відгадати загадку, але й обов'язково довести, що відгадка правильна.

Під час роботи над народними загадками слід наголошувати на порівнянні тексту з відгадкою. Дорослий не вимагає відповіді від дитини, а називає і пояснює її.

Діти не відразу починають розуміти зміст навіть простої загадки. Проведення ігор на опис найрізноманітніших предметів, які знаходяться в будинку, на вулиці, стає підготовчим етапом у розумінні смислу, закладеного в загадках, а також є прекрасним засобом збагачення словника дітей. Наступним етапом розвитку дитини є складання найпростіших загадок.

КАЗКИ

У середньому дошкільному віці доступними є народні казки про тварин і чарівні.

Чарівними називають казки, у яких діють чарівні герої (Зміївна, Баба-Яга, Котигорошко, Вернидуб та інші), використовуються чарівні предмети (гребінець, рушник, люстерко, яйце-райце, летючий корабель тощо), відбуваються чарівні перетво-

рення (наприклад, жаба й кривенька качечка перетворюються на дівчат). Для них характерні розгорнуті сюжети, гостра конфліктність і дивовижні пригоди. Дія казки відбувається в умовному світі, де герой повинен досягти певної мети — добути чарівний предмет, перемогти супротивника, визволити красуню. У хрестоматії пропонуються народні чарівні казки в обробках відомих українських письменників: Б. Грінченка, Н. Забіли, О. Іваненко, А. Камінчука: «Кривенька качечка», «Царівна-жаба», «Котигорошко», «Летючий корабель».

Дітям п'ятого року життя можна пропонувати варіанти вже знайомих народних казок про тварин. Наприклад, казка «Рукавичка» по-іншому звучить у віршованому творі Наталі Забіли. Знайомство з такими творами допомагає дітям учитися, зіставляти подібні твори, сприяє розвитку творчих здібностей. У книзі «Допитливим чомучкам» такі твори представлені в розділі «Нові варіанти знайомих казок».

До обов'язкового кола читання дітей цього віку належить авторська казка, яка є одним з провідних жанрів у світовій дитячій літературі. Серед українських авторів, чиї казки наведені в хрестоматії, є Василь Сухомлинський, Наталя Забіла, Юрій Ярмиш, Григорій Усач, Микола Трублаїні, Ірина Прокопенко, а серед зарубіжних письменників — Шарль Перро, брати Грімм, Ганс Крістіан Андерсен, Редьярд Кіплінг, Дональд Біссет, Ліліан Муур.

Казки треба читати дитині часто, оскільки вони сприяють розвитку уяви, фантазії малюка. Збагачення досвіду дітей у сприйнятті казок дозволяє формувати в них вибіркове ставлення до цих творів. Тому, збираючись читати казку, можна ставити дитині конкретне запитання: «Яку казку ти хочеш почути?»

Після читання казки бажано провести бесіду за її змістом. Запитання дорослого мають забезпечувати розуміння ідеї твору, його гумору, підкреслювати своєрідність мови, спрямовувати думку дитини на пошук інформації, яка б дозволила узагальнити факти й події, знайти ключ до правильної оцінки вчинків героїв. На перших етапах навчання дорослий, ставлячи запитання, пропонує дітям на вибір слова, які вони можуть використати під час відповіді («Які тварини в цій казці: сердиті? злі? добрі? гостинні?» тощо). Поступово слід привчати дітей самостійно знаходити потрібні вирази, збагачувати їх словниковий запас.

Оповідання

Оповідання — це невеликий прозовий твір, сюжет якого ґрунтується на певному епізоді з життя одного (іноді кількох) персонажів.

У середньому дошкільному віці дітям пропонують оповідання переважно на морально-етичну тематику. Це твори про тварин, дорослих і, звичайно, однолітків.

У цьому віці стає можливим невеликий аналіз твору за допомогою бесіди про прочитане («Чи сподобалось тобі оповідання? Про що розповідається? Якими словами починається й якими закінчується?»).

Слід мати на увазі, що бесіда відіграє важливу роль після читання творів морально-етичного змісту. Але розмову слід вести про вчинки персонажів, а не про поведінку дітей групи. Сам твір силою художнього образу більше вплине на дитину, ніж будь-яке моралізування.

Як свідчить практика, діти п'ятого року життя відчують труднощі під час пригадування назв казок і оповідань, які їм читали, погано запам'ятовують імена письменників. Це пояснюється тим, що дітям пропонується для слухання велика кількість творів, а можливості для повторного читання (розповідання) обмежені.

З метою повторення раніше опрацьованих творів можна використати такі прийоми роботи: літературні вікторини; виставки знайомих книжок; завдання, які дозволяють дітям пригадати художні твори певного жанру («Сьогодні я вам розкажу казку. А які казки ви вже знаєте?»); виявлення і формування перших читацьких інтересів дітей («Яка казка тобі найбільше подобається? Прочитай свій улюблений вірш»).

ТВОРИ ДЛЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
(П'ЯТИЙ РІК ЖИТТЯ)

❁ КОЛИСКОВІ ❁

КОЛИСКОВА

Місяць яснасенький
Промінь тихесенький
Кинув на нас.
Спи, мій малесенький!
Пізній бо час...

Леся Українка

КОЛИСКОВА ПІСЕНЬКА

Спи, моя дитино!
Місяць крізь вікно
У твою колиску
Світить вже давно.
Час собі проходить,
Ніченьки шкода...
Спи ж, моя дитино,
Гойдоньки-гойда!

Чим скоріш заснеш,
Встанеш тим скоріш;
Хто лягає рано,
Той і здоровіш.
Спи ж, моя дитино,
Ніченьки шкода...
Спи ж, моя рідненька,
Гойдоньки-гойда!

Павло Грабовський

МАТИ СИНА КОЛИХАЛА...

Мати сина колихала;
Колихаючи, співала:
— Ніч заходить, треба спати,
Коло тебе рідна мати.
Я тебе нагодувала,
І сповила, і приспала;
Колишу тебе й співаю,
Спи, дитино, баю-баю!
Геть від нас усяке лихо;
Хай круг тебе буде тихо!
Над тобою я співаю,
Спи, дитино, баю-баю!
Спи ж, нехай Господь з тобою!
Ніч покрила землю млою.
Я не сплю, тобі співаю,
Спи, дитино, баю-баю!

Яків Щоголів

ХОДИТЬ СОН КОЛО ХАТИ

Ходить сон коло хати,
Сивий сон, волохатий.
В нього білі подушки,
Ковдрочка із вати.
Роздає смачні ріжки
Всім, хто буде спати.

Платон Воронько

КОЛИСКОВА

Спи, засни, моя дитино,
Спи, моє маля,
Ніч іде в гаї, в долини,
Трави нахилля.
Хай тобі ця ніч насниться,
Що в огнях сія.
Будеш завтра в світ дивиться,
Зіронько моя!
Перша ніч твоя почата
В співах солов'я,
Дай же мамі рученята,
Зіронько моя.
Посміхнись до мене, сину,
І зрадію я,
Не хвилину і не днину —
Я навік твоя.
Сплять ліси, поля, криниці,
Шепіт ручая.

Ти відкрий, відкрий очиці,
Юносте моя.
Підеш ти по Україні,
Де життя буя.
Виростай, моя дитино,
Зіронько моя!

Андрій Малишко

ОЙ ЛЮЛЕНЬКИ, ЛЮЛІ, ЛЮЛІ

— Ой, люленьки, люлі, люлі! —
Ходить сон біля вікон.
— Ваші діти всі поснули? —
Запитав у няні сон.
А хто міцно буде спати,
Тим дарунки я роздам:
Для дівчаток з рути-м'яти
Готував букети сам.
Для хлоп'ят зробив сопілки.
Ну а разом для усіх
Я приніс дарунків стільки,
Ледве їх донести зміг!
— Ой люленьки, люлі, люлі! —
Шепчуть квіти в холодку. —
— Ваші діти всі поснули
У дитячому садку?

Марія Познанська

СПИ, МОЯ МАМО

Спи, моя мамо, спи, моя мила!
Постіль тобі я сама постелила:
Знаю, прийшла ти з роботи в утомі.
Хочу, щоб тихо було в нашім домі,
Навіть Мурку не дозволю мурчати, —
Котику, вийди із хати!
Спи, моя мамо, у тиші всю нічку!
Я ж бо догляну маленьку сестричку.
Ляжемо з нею і ми по вечері.
... Ось уже й вечір заходить у двері.
В тебе він, мамо, під головою
Стелеться шовком-травою.
Спи, моя мамо! Нехай тобі сниться
В нашому полі висока пшениця,
А за пшеницею — нижче, в долині —
Льон розцвітає — букетики сині;
Полям-долиною йдеш ти у ланку...
— Спи, моя мамо, до ранку!

Марія Познанська

МІСЯЧЕНЬКО

Не шуміть ви, осокири*,
Щоб синок вас не почув.
Довго бігав він надворі,
Натомився і заснув.

* Осокір — високе листяне дерево, схоже на вербу.

Місяченьку, чародію,
Не жартуй крізь вікна з ним,
Не лягай йому на вії
Ти промінням голубим.

Володимир Сосюра

ЩО КОМУ СНИТЬСЯ

Сниться полю дощик,
Картоплині — горщик,
А відерцю сниться
Копанка-криниця.
Сонце сниться вітам,
Хатці сниться брама,
А маленьким дітям
Сниться їхня мама.

Вадим Крищенко

ПОРА ДІТКАМ СПАТИ

За віконцем сон-дрімота
Зачиня свої ворота.
Тихо-тихо йде до хати,
Бо пора вже діткам спати.
Вже заснула сон-травичка,
У гайочку спить лисичка,
Під кущем дримає зайчик.
Спи, мій любий чеберяйчик!*

Анатолій Камінчук

* Чеберяти — робити часті рухи ногами, руками.

